

L'oratori musical del mestre Gònima

JOSEP PUJOL

Després de Josep Gaz, Manuel Gònima. Gaz i Gònima són dos mestres de capella de la Catedral de Girona, ambdós amb un ampli repertori i molt representatius dels diferents moments que van viure: Gaz, el final del XVII i la Guerra de Successió; Gònima, el llarg segle XVIII. En la música del primer ressona el vent del barroc, i en el segon les cordes del preclassicisme.

El grup Música Antiga de Girona ja van dedicar un disc a Gaz i, amb *Dolor y Amor*, ja és el segon que dediquen a Gònima (1710-1792), aprofitant el seu llarg i fèrtil mestratge a la Catedral, entre el 1735 i 1774. Aquesta vegada han desenterrat el seu únic oratori conservat en partitura, per subratllar així la pionera activitat del compositor en aquest camp. Amb l'esclaridor subtítol de «*Drama Sacro*», *Dolor y Amor* fou encarregat per la congregació giro-

nina dels Dolors a mitjan segle XVIII, i posa en escena quatre personatges i un cor per narrar els Dolors de Maria al Calvari: Jesús (el tenor David Hernández), Maria (l'alto Aniol Botines) i dos personatges innominats (el baix Pau Bordas i la soprano Elisenda Pujals).

El disc va ser enregistrat en viu a l'Auditori de Girona el 2014, i des de llavors Música Antiga de Girona l'ha fet girar per diverses contrades, entre les quals Lleida, pàtria natal de Gònima. L'oratori exigia un canvi en la formació habitual del grup: més veus solistes i una corda més nodrida, també oboès i trompes. En aquest nou disc ja es nota positivament el relleu generacional en el camp de la música antiga, amb joves incorporacions provinents sobretot de l'Escola Superior de Música de Catalunya.

La música encara està lligada a la doctrina barroca dels afectes, i per tant aquests *Dolor i Amor* són els pols

GÒNIMA, Manuel
Dolor i Amor.
Drama Sacro

Música Antiga de Girona
Girona, 2015.

temàtics expressius i contrastants que lliguen tot l'oratori en la seva successió de recitats, àries i cors, fins al punt que es personifiquen simbòlicament en dos dels personatges solistes: si el baix dona veu al costat amorós de la Passió, la soprano n'expressa el Dolor. Es podria haver aprofitat aquesta dualitat per donar més intencionalitat i contrast als tempos, per exemple. En aquest sentit, una direcció personal i creativa podria atorgar-los el segell propi que encara busca el grup, que va creixent en ambició i qualitat. Amb aquest esperit obert i renovat, la música antiga podria arribar-nos més nova que mai.

MURLÀ, Josep

De la fira del dibuix a
«Olot Dibuixa, 1955-2015»

Patronat Fira del Dibuix Olot.
Olot, 2015.

Aquests Dolor i
Amor són els pols
temàtics expressius
i contrastants que
lliguen tot l'oratori

Seixanta anys de dibuixos

JOAN SALA

Amb motiu de la seixantena edició de la Fira del Dibuix, el polifacètic i prolífic historiador olotí Josep Murlà i Giralt ha fet un llibre que en repassa els fets més rellevants. Aquesta fira sempre s'ha fet coincidir amb la ramadera de Sant Lluç, ja que aquest sant és el patró dels artis-

tes. El promotor de la primera edició va ser Ivo Pascual, el director de l'Escola Superior de Paisatge instituïda durant la Generalitat republicana i suprimida per l'estat feixista. La represa va venir als anys cinquanta, primer d'una forma senzilla, quasi humil, amb l'objectiu que uns artistes poguessin vendre al-

Una síntesi realment mínima

PERE BOSCH

Jordi Canal acaba de publicar la seva *Història mínima de Catalunya*; una síntesi que, tal com manifesta en el pròleg, pretén explicar-nos la història del nostre país «sense prejudicis, de manera despassionada i no lineal». Fa mesos que l'historiador olotí recorre els mitjans de comunicació espanyols per tal de combatre allò que anomena «els usos i abusos del nacionalisme català». Es tracta d'un objectiu perfectament respectable. Allò que resulta menys comprensible és que aquest combat el porti a caure en els mateixos vicis que pretén superar. En aquest sentit, Canal no ens ofereix, com a alternativa, una història rigorosa, sinó que es limita a substituir uns mites per uns altres. Intercanvia, per posar només alguns exemples, els mites de la bandera catalana o el compromís de Casp (a bastament superats per la historiografia) per uns altres, molt més contemporanis, que ha bastit la publicística de determinats partits, com ara el de la suposada majoria silenciosa o la teoria que la societat catalana actual està «més dividida i fracturada que en el passat»; una afirmació ben poc sostenible, sobretot si tenim en compte els conflictes que ha patit el nostre país i que ell mateix ressegueix a les pàgines precedents.

El problema no només rau en la substitució dels mites, sinó en un relat que constantment es veu trencat per uns canvis temàtics abruptes (es van alternant punts i a parts de temes absolutament diferents sense cap gràcia ni lligam) i per un deversall de dades que converteixen alguns capítols en un catàleg francament tediós. L'obsessió de l'autor per omplir el llibre amb dades i més dades arriba a nivells absurds, sobretot quan s'endinsa en l'etapa actual i es mostra obsedit a donar-nos a conèixer les seves preferències musicals, polítiques o, fins i tot, periodístiques. En aquest sentit, resulta molt il·lustratiu conèixer els únics periodistes que, a parer de Jordi Canal, mereixen ser citats: Antoni Puigverd, Javier Cercas, Joan Tàpia, Valentí Puig, Francesc de Carreras i Arcadi Espada. Tota una declaració d'intencions que ens permet descobrir quines són les fonts doctrinals de la darrera part del llibre, quan l'autor deixa l'ofici d'historiador i assumeix directament el de comentarista polític per explicar-nos la seva particular visió de la societat catalana actual. En aquest sentit, Canal no deixa cap govern dempeus i afirma que «la nacionalització de la societat, tant en les etapes pujolista i de Mas com en la dels tripartits, ha estat de gran pro-

gun dibuix que tenien mig oblidat en la carpeta, la tècnica emprada per tots els participants. Era una època en què no es venia quasi res, ja que les penúries econòmiques eren molt grans per a la majoria de la població. El dibuix resultava més fàcilment assequible que una tècnica pictòrica, i així va començar un mercat que ha arribat fins als nostres dies amb variacions puntuals que el temps comporta, tot i que en essència és el mateix. Es repassen els artistes que van portar el pes de l'organització

inicial, que van ser els que van ajudar a consolidar el mercat artístic, i també els que al llarg de tot aquest temps s'hi han incorporat, les noves generacions. Es comenten els esdeveniments més significatius a parer de l'autor, com la reiterada discussió de si calia passar la fira als caps de setmana o fer-la el dia del sant, com s'ha anat fent sempre. En els darrers anys s'han programat un seguit d'activitats artístiques populars sota el nom d'«Olot Dibuixa», amb les quals es brinda a la ciutadania la pos-

CANAL I MORELL, JORDI

Història mínima de Catalunya

Turner Publicaciones
Madrid, 2015
294 p.

fundit i els seus resultats expliquen, junt amb la crisi econòmica i social, la situació actual». En qualsevol cas, segur que la situació que viu el nostre país, es tingui la posició que es tingui, mereix una explicació molt més complexa i argumentada; i segur que tots plegats necessitem històries construïdes molt més des del rigor acadèmic que no pas des dels prejudicis ideològics.

sibilitat de participar-hi activament, en tallers per a totes les edats i aptituds; visites a alguns estudis, espais d'intimitat habitualment no freqüentables; projecció de dibuixos a la façana de la casa de la Vila i d'altres. El llibre comença amb uns records i vivències escrites pel crític Domènec Moli, i s'acaba amb un recull fotogràfic de tots aquests anys i les estampes que es reparteixen en la celebració de la missa que es fa als matins de Sant Lluc, fetes per diferents dibuixants participants a la fira.

El llegat de mossèn Pere Valls

JOAN SALA

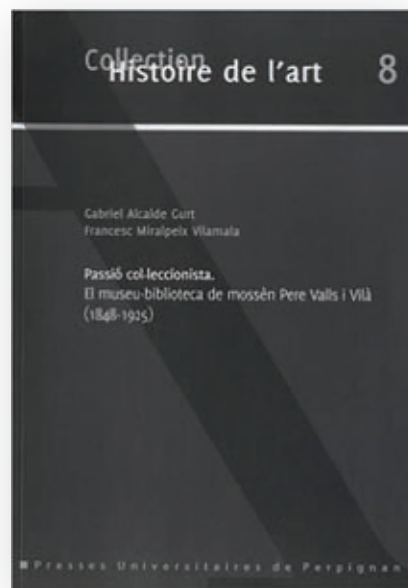
Entorn de 1904 aquest clergue va instal·lar a la seva casa d'Olot un museu que «omple les habitacions dels dos pisos», segons la premsa gironina de l'època. Tot i que vivia habitualment a Barcelona freqüentava la seva població, on va reunir la seva important col·lecció. Durant tota la vida va anar recollint un variat conjunt d'objectes, ja que a més de pintures, gravats i estampes —la seva autèntica passió— tenia relleus, escultures, mobles, naips, ceràmica, vidre, ventalls, ferros, numismàtica, medalles i joies, entre una multitud d'altres objectes. És a dir, va reunir un típic gabinet decimonònic eclèctic i heterogeni. Tenia igualment una gran biblioteca, sembla que per sobre dels dos mil vo-

**Durant tota la vida
va reunir un típic
gabinet decimonònic
eclèctic i heterogeni**

lums, amb temes d'història, ciència, literatura, arts i sobretot religió. Però fins ara es coneixia molt poca cosa de la personalitat d'aquest capellà, que els autors d'aquest llibre han resseguit amb una precisió extraordinària i alhora molt complicada, en vista de les poques fonts documentals de què disposaven. El seu tarannà díscol, juntament amb una carrera eclesiàstica poc normal, havien ajudat a deixar-lo mig en l'oblit. Fou ordenat el 1878 però només va exercir de capellà parroquial dos anys, en al·legar uns problemes de salut que no s'han acabat de documentar. Demana ser traslladat a Barcelona, on fa de capellà i de major-dom-administrador de gent adinerada, com el marquès de Galtero, la comtessa de Samitier i Magdalena de Grau, persones amb les quals va iniciar el seu l'interès pel col·leccionisme.

S'estudien els diversos testaments que va fer, concretament cinc, i la donació de la seva biblioteca a l'església de Sant Esteve d'Olot i al Seminari de Girona, on també deixà l'extensa col·lecció que de fet va constituir el nucli essencial del Museu Diocesà. Els autors documenten el col·leccionisme eclesiàstic decimonònic al nostre país i finalitzen amb una aproximació als continguts de la col·lecció Valls, feina complexa, ate-

ALCALDE GURT, Gabriel;
MIRALPEIX VILAMALA, Francesc
**Passió col·leccionista.
El museu-biblioteca de
mossèn Pere Valls i Vilà
(1848-1925)**

Presses Universitaires
de Perpignan, 2015

sa la manca d'un inventari. Els objectes provenien en part dels seus protectors i també per la compra d'un capellà que va assolir una bona posició econòmica i que se sabé moure en els ambients socials del seu temps. El llibre respon molts dels interrogants que hi havia fins ara i, com comenten els autors, és un primer intent de donar a conèixer la formació dels museus de Catalunya.

Els somnis de Claudina

BERTRANA, Prudenci
Tieta Claudina

Edicions de
la ela geminada
Girona, 2015
234 p

MARTÍ CORTADELLAS

Claudina és una jove treballadora i delicada, que mira amb una placidesa acaronadora. En les primeres pàgines, Prudenci Bertrana no amaga l'admiració que sent pel personatge i no es cansa de lloar-lo. «Hauríeu sen-

Nedador, soldat, metge i esquerranot

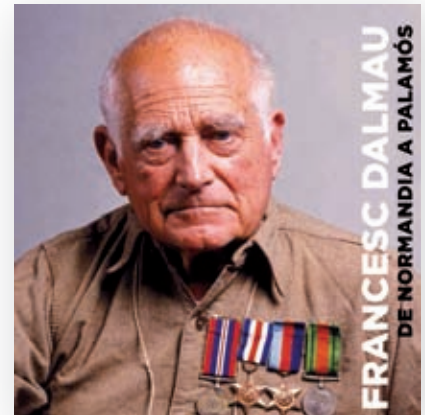
JORDI HOMS

Francesc Dalmau Norat (1915-2003) va ser un dels grans. La biografia que n'ha escrit Francesc Marco Palau, amb un estil àgil, ben documentat, destre maneig de les fonts i una prosa vibrant, ens pinta un personatge que, davant la destrossa general del país, que es va endur pel davant vides, hisendes, identitat i banderes, va saber entomar i, sense cedir ni un gram de dignitat ni tampoc vantar-se'n gaire, va restar incòlume i va acabar guanyant la partida. Per a un país on l'ocupació secular espanyola ha acabat produint dos tipus humans característics, l'aprofitat i el cínic, presentar aital fulla de serveis no és pas poca cosa.

La figura de Francesc Dalmau no s'entén sense la del seu pare, Laureà. Metge i polític, marca un fortíssim ascendent vital sobre el seu fill, que sembla talment disposat a perseverar més enllà de tota esperança per tal de no ensulsiar les aspiracions que la generació del pare havia posat en el futur. Arrossegat pel vent de la història, Francesc fa la guerra, s'exilia a França, i és empresonat al penal d'Algesires a la tornada, on pressent que no li esperes de bo. Llavors, el soldat català perdedor de la República decideix canviar per fina força el seu destí i protagonit-

zar una fuga en solitari de pel·lícula, llençant-se a mar i arribant a Gibraltar nedant. Enrolat a l'exèrcit britànic, participa en el desembarcament de Normandia i, aquest cop sí, guanya la guerra. El redreç personal de Dalmau va ser guanyar la guerra amb els aliats, i és des d'aquesta perspectiva que va enfocar el trajecte de la resta de la seva vida: acabar medicina, retrobar-se amb el pare al Rosselló, tornar a Catalunya i formar una família. Dalmau es va sobreposar a la derrota del país amb la seva incontestable victòria personal.

Al lector actual, la prosa eficaç del biògraf Marco —que es limita a narrar els fets, sense excursos ideològics més enllà de la simpatia pel personatge— és inevitable que li provoqui un sentiment de cosa ja vista, d'actualitat revisitada: davant el sempitern embat espanyol, l'encomiable resiliència catalana. Dalmau, sota la seva aparença bonhomiosa, era un home de ferro colat: «Tenim al davant un país que ens té ocupats», «el pacte UCD-PSOE de concertació autonòmica és un acord clarament anticatalà, encara que ho maneguïn a la seva manera per fer-nos veure garses per perdius», va dir, sobre l'encaix amb Espanya, i «el partit reformista farà el paper de qui vol ser

MARCO PALAU, Francesc
Francesc Dalmau.
De Normandia a Palamós

Fundació Josep Irla
i Ajuntament de Palamós, 2015
239 p.

redemptor en una casa de mala nota», sobre l'Operació Roca. En aquest sentit, la generació dels vells republicans catalans que tornaven de l'exili com Dalmau no van trobar el seu espai en la nova Catalunya autonòmica més enllà de l'irredentisme. Deien coses que semblaven velles, en un país desmemoriat que es pensava que ho començava tot de cap i de nou. Ara ens adonem que tenien raó i que sabien, de llarg, de què parlaven. Dalmau, un cop més, va saber surar i tornar a guanyar, esdevenint diputat i més tard alcalde, tancant el cercle històric —tant personal com col·lectiu— iniciat pel seu pare, i donant una lliçó impagable d'humanitat, de política i de país.

tit, a prop d'ella, el desig de besar-li les mans». Potser és per això que, el 1929, va decidir rescatar aquesta obra de l'oblit i va abillar-la amb una nova forma. El text primitiu, *Ernestina*, havia estat escrit en castellà el 1910. Més tard, Bertrana n'havia fet una adaptació teatral. I cap de les dues obres no havia tingut gaire bona acollida. *Tieta Claudina*, d'altra banda, també va passar desapercibuda i des de la seva publicació només s'havia reeditat una sola vegada.

Tanmateix, l'obstinació de Bertrana per pintar Claudina amb els colors que mereixia demostra que el personatge va perviure durant molts anys en el pensament de l'autor. En el seu taller, somiava la pell blanca de la jove modista, en sentia el perfum de les mans enfebrades i n'enyorava la profunditat de la seva ànima bondadosa. I va lluitar, potser amb la mateixa sensació d'ofec que el personatge, contra un ambient que no el comprenia. Perquè les pàgines de *Tieta Claudina* no

són sinó la història del combat que la protagonista du a terme per mantenir vives les seves il·lusions. Els somnis ardents sota la mirada d'una germana freda i buida i d'una mare que pel seu desig d'opulència no dubta a aixafar la seva filla més frangible. Però aquesta falta d'eurítmia amb l'entorn és precisament allò que fa que Claudina embelleixi. Perquè la seva dissort n'accentua la delicadesa. I potser això va ser també el que tant va captivar Bertrana.

De la foscor de la cova a una esquitxada de color

XAVIER CASTILLÓN

En la seva línia habitual, força aliena a les celebracions i als autohomenatges, el grup banyolí Kitsch va commemorar l'any passat el trentè aniversari de la seva fundació de la manera menys previsible possible: amb la publicació del primer disc homònim de *Kitsch a la Cova*, un nou projecte presentat oficialment al festival (a)phònica 2014 i sorgit de la suma de dues entitats que s'han seguit mútuament la pista des de fa molts anys, com ànimes bessones al mig de la foscor més inquietant i inspiradora. D'una banda, hi havia el nucli fundador de Kitsch, format per Lluís Costabella (veu, guitarra i programacions) i Joan Pairó (baix i veu); de l'altra, Mon a la Cova, que va ser cantant del grup barceloní Casual, una memorable raresa que, durant la primera dècada del nou mil·lenni, va defensar sense gaire competència el petit reducte del rock gòtic en català. Kitsch havia estat una inspiració i un referent ineludible per a Casual, i tots dos grups tenien les seves arrels en el postpunk més inquietant des de Joy Division, Siouxsie and the Banshees i els primers The Cure als grans apòstols del rock gòtic o sinistre, com ara Bauhaus i The Sisters of Mercy: no per casualitat el debut de Kitsch a la Cova inclou una versió del clàssic «She's in parties» dels primers i una altra de «First and last and always», la cançó que donava títol a l'àlbum de debut dels segons.

Enregistrat, mesclat i produït al Santuari de Banyoles, autèntica «batcova» o laboratori sonor de Kitsch, el disc es completa amb diverses relectures de temes de Kitsch («Hora fosca», «Abús», «El titella», «Final») i de Casual o Mon a la Cova («Gris», «Pàtria blues»), però també cançons inèdites com ara «Joia», «Rosa Rosari» i «Traspàs» («Travesso el llac dins d'una barca podrida i sé que necessàriament m'enfonsaré. No arribar és no viure contí-

nuament tocant el fons»), que malgrat les imatges de dolor transmeten una estranya vitalitat. Dels tres temes nous n'han fet els respectius videoclips Martí Pellicer, Pol Robles i Marc Martí, implicats en el projecte per amor a la música de Kitsch, dins i fora de la cova. Un ratpenat és la imatge que, des de la portada, sintetitza l'ànima d'aquest projecte amb perspectiva de futur, que juga amb les veus complementàries de Costabella i Mon a la Cova, la solidesa d'una guitarra i un baix ben compenetrats, i unes programacions electròniques que, també en el directe, deixen de banda la bateria, tot i que en el disc la toca en quatre temes Jordi Farreras, titular de Kitsch des del 2007. Després de trenta anys en les trinxeres, Kitsch a la Cova és un nou repte per a Kitsch en la seva trajectòria aparentment sense final, sempre al marge de les vanitats mundanes del rock'n'roll.

De manera gairebé simultània a la publicació de *Kitsch a la Cova* i també dins dels límits temporals del 30è aniversari de Kitsch, els seus intrèpids seguidors reunits a Facebook sota l'etiqueta Kitschfans, sempre amb Narcís Torra al capdavant, han publicat *Eskitschada*, el segon disc col·lectiu de tribut al grup, després d'*Eskitschofrènia* (2013). A diferència d'aquest últim, i fins i tot creant un curiós joc cromàtic amb la negritud de *Kitsch a la Cova*, *Eskitschada* és un disc que aposta per altres colors més variats i vius, ja des de la portada: una dotzena de grups d'arreu dels Països Catalans han versionat una nova tanda de clàssics de Kitsch, alguns de manera més canònica, però altres portant les cançons dels banyolins a una dimensió desconeguda, com ho fa Copa Lotus, guanyador del concurs Sona 9 2013, amb «Hereus», reconvertit al *country-rock*, en una línia semblant a com Tres afronta «Art de traïr», sense traïr l'essència de les cançons; i a l'altre extrem,

KITSCH

Kitsch a la Cova

(La Dalla Records, 2015)

Kitsch

Eskitschada

(Kitschfans, 2015)

Senyor Feliu porta «Cap quadrat» al tecno-pop de manual. Responent a una convocatòria feta a través de Facebook, també van voler mostrar el seu respecte a Kitsch altres grups i solistes com ara FP, Sue Gere, Morelands, Bye Bye Pedro, Mercè Subirachs, Men of Russia, Triple, Marc Clos i Sicran, el projecte de Narcís Torra a l'altre costat del mirall. Per acabar, una «Inèrcia» tocada al piano per Marta Pintó (Fusa 16), ben amagada en la pista 30 del CD, quan ningú ja l'espera, per recordar que Kitsch ha fet 30 anys i cal celebrar-ho, per ells i per nosaltres.

Educar en femení

DAVID PUJOL I FABRELLES

Un llibre valent i necessari. Valent perquè fàcilment pot ser polèmic, i necessari perquè recupera de l'oblit noms de la nostra pedagogia que, malauradament, són encara poc coneguts. És, tal com explica el coordinador de l'edició —el professor Joan Soler—, un llibre coral, redactat per 26 estudiosos, que explica l'evolució de l'educació a Catalunya al llarg del segle xx a partir de la trajectòria, l'experiència i les aportacions de vint mestres i/o pedagogues que, des de llocs i posicions diferents, han afrontat el repte de renovar l'educació.

El volum és una de les diverses iniciatives que l'Associació de Mestres Rosa Sensat, editora de l'obra, va preparar l'any passat per tal de celebrar el seu 50è aniversari. Recordem que aquesta associació fou creada el 1965 amb un primer objectiu d'ajudar els

mestres titulats a tenir més formació. La iniciativa va sorgir de mestres de les escoles creades als anys cinquanta i als primers seixanta, que veien la necessitat d'aquesta formació. Precisament, tal com assenyala Irene Balaguer en el pròleg, les vint dones d'aquest llibre comparteixen amb l'Associació la voluntat de servei a l'educació dels infants i joves.

El llibre combina noms coneguts —Marta Mata, Rosa Sensat, Maria Teresa Codina, Pilar Benejam, Maria Novell...— amb d'altres que no ho són tant —Teresa Mañé, Maria Solà, Montserrat Castanys, Dolors Piera, Pepita Casanellas...— i inclou dues gironines destacades: Anna Rubiés, filla del Port de la Selva, i Maria Antònia Canals, gironina d'adopció. Aquesta darrera —especialista en el mètode Montessori i en la didàctica de la matemàtica— ha estat biografiada per Xavier Besalú, professor de la Universitat de Girona, responsable de publicacions de l'Associació de Mestres Rosa Sensat i un dels impulsors del llibre.

Només un apunt final. M'hauria agradat que s'hagués inclòs a la llista de persones biografiades la mestra reusenca Cèlia Artigas. Sé que el seu nom era a les llistes que es van anar fent mentre es gestava el llibre. No entenc per què finalment el seu nom no hi apareix. La vaig poder tractar, en un parell d'ocasions, abans de morir. Era una mestra excepcional, absolutament vocacional. Deia que s'havia de posar l'ànima en la feina. Coneixia, entre d'altres, l'obra de Friedrich Fröbel, Ovide Decroly, Maria Montessori i Anna Rubiés, amb la qual havia treballat. L'influx més important l'havia rebut, però, de l'Escola Normal de la Generalitat, que tenia professors de la talla de Cassià Costal, Pau Vila, Alexandre Galí i Artur Martorell. Però és el que dèiem en començar: que sigui un llibre fàcil de criticar no li treu cap mèrit, al contrari.

SOLER MATA, Joan (coord.)

Vint mestres i pedagogues catalanes del segle xx

Associació de Mestres Rosa Sensat, 2015

398 p.

GUARDIOLA, Josep; SITJÀ, Ramon
Ramon Sitjà, història del bàsquet a Girona

Ajuntament de Girona, 2015
Girona, 2015. 230 p.

Els orígens del bàsquet s'han de situar als Estats Units el 1891. Va tardar tres dècades a arribar a Girona. A finals dels anys vint es van fer els primers partits al col·legi dels Maristes. Les dècades següents, el bàsquet es va anar escampant per la ciutat. El llibre es nodreix dels records i del testimoniatge d'un històric del bàsquet gironí, Ramon Sitjà.

LLOPART, Xavier

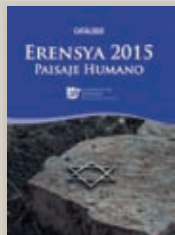
L'oreneta del Mont-Sacer

Tartaruga edicions
248 p

Amb aquesta primera novel·la juvenil adreçada a lectors majors de 10 anys, Xavier Llopert reivindica els estius de la infància i l'adolescència en un entorn rural en què quatre nanos viuen les aventures pròpies de l'edat. S'hi barregen alguns misteris de bruixeria, la descoberta de l'amor i alguns episodis de la història recent.

ART I CULTURA

ABARCA, Javier [et al.]. *Milestone Project: (2012-2014)*. Girona: Ajuntament de Girona, 2015, 80 p.

HOSTA REBÉS, Assumpció (ed.). *Erensy 2015, paisaje humano*. Girona: Red de Juderías de España, 2015, 90 p.

JUBERT GRUART, Joaquim. *Fita Bestiari*. Girona: Fundació Fita, 2015, 47 p.

KARLES, Torra (ed.); GÓMEZ-FONT, Àlex (ed.). *Daliriu, Sonic: Dalí, su relación con la música y las estrellas de su tiempo*. Barcelona: Els Llums, 2016, 141 p.

LOSANTOS, Àgata. *17 obres d'RCR Arquitectes*. Olot: Llibres de Batet, 2015, 238 p.

PALOMO, Virginia. *Een kort verhaal over Dalí* [il·lustracions de Pilarín Bayés]. Barcelona: Mediterrània, 2015, 7 p.

Primeres impressions: Xilografies gironines, s. XVII-XIX. Girona: Museu d'Art de Girona, 2016, 155 p.

SANS, Raquel [et al.]. *El llibre més alt dels Castells*. Figueres: Brau, 2015, 22 p.

ECONOMIA I EMPRESA

BOIX LLONCH, Lurdes. *Arts i ormeigs de pesca*. Figueres: Brau, 2016, 192 p.

Rural history 2015: Conference programme abstracts of all panels and papers. Girona: Universitat de Girona, 2015, 246 p.

FILOSOFIA I ÈTICA

DINOUART, Abbé. *L'art de callar* [traducció de Maria Dasca; introducció de Ramon Alcoberro]. Girona: Ela Geminada, 2016, 128 p.

GASTRONOMIA I CUINA

BUXEDA, Gerard. *El llibre dels embotits* [fotografies de Judit Pujadó]. Girona: Sidillà, 2016, 224 p.

HISTÒRIA I BIOGRAFIA

ALSÍUS I TORRENT, Pere. *El magdalenense en la provincia de Gerona* [edició de Narcís Soler i Masferrer]. Girona: Documenta Universitaria, 2015, 436 p.

BOADAS, Joan [et al.]. *Girona, aigua i ciutat*. Girona: Ajuntament de Girona, 2015, 141 p.

PUIG I GRIESENBERG, Anna M. (ed.). *La construcció del palau del comte Enric II a Castelló d'Empúries (Alt Empordà): Estudi documental i dels materials arqueològics*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, 2016.

PUIGVERT, Joaquim M. (ed.); FIGUERES, Narcís (ed.). *La Mancomunitat de Catalunya a les terres de Girona*. Girona: Diputació de Girona / Fundació Caixa de Girona, 2016, 96 p.

LINGÜÍSTICA. ESTUDIS LITERARIS

DALÍ, Salvador. *Picasso y yo* [edició de Víctor Fernández]. Barcelona: Elba, 2015, 200 p.

PLA, Xavier (ed.). *El món d'ahir de Joan Estelrich: Dietaris, cultura i acció política*. València: PUJ, 2015, 328 p.

LITERATURA

BARTRINA, Ramon. *[Opmeit]*. Girona: Edicions Tremendes, 2015.

CLAPÉS, Antoni (ed.). *Els burgesos són sempre els altres. El Diari de Jules Renard (1887-1910)*. Girona: Sidillà, 2016, 200 p.

GUTIÉRREZ GALLEGU, José Luis. *Yo, Duc*. Girona: Mínima Llibres, 2015, 89 p.

LÓPEZ GARCIA, Cristina. *Naturant*. Girona: Edicions Tremendes, 2015.

LÓPEZ HIDALGO, José Antonio. *El río de una sola orilla: Guinea, del crimen del río Etumbe a la independencia*. Figueres: Cal·lígraf, 2015, 161 p.

MULET, Cinta. *A la llar de mi* [pròleg de Núria Grau]. Girona: Curbet, 2015, 96 p.

TERUEL, Iván. *El oscuro relieve del tiempo*. Figueres: Cal·lígraf, 2015, 182 p.

POLÍTICA

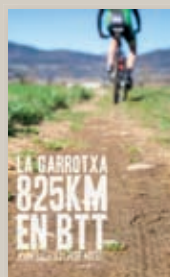
FLORES, Josep Maria. *De pedra picada*. Barcelona: Angle, 2016, 152 p.

PORTA, Carles. *L'amic president*. Barcelona: La Campana, 2016, 136 p.

PUIGDEMONT, Carles. *Cata... què?* [pròleg d'Artur Mas; completat per Carles Ribera]. Barcelona: La Campana, 2016, 320 p.

TERRITORI

BASSOLS, Joan; MASÓ, Pere. *La Garrotxa, 825 km en BTT*. Valls: Neurosi, 2015, 119 p.

artistes

Quan entrevistes una persona et trobes amb tarannàs molt diversos, com és natural, però és molt inhabitual coincidir amb artistes com Pep Sau i Vilarrasa (Olot, 1963), discret en el parlar i en el vestir, que defuig tot protagonisme, amb un llenguatge planer i amical. Com alguna vegada algú l'ha definit, és la personificació de l'antiartista. És un autodidacte *sur la lettre*, que s'ha fet a si mateix, sense haver passat per cap escola d'art, ajudat per la seva reflexió madura i serena, pel treball constant i estricte i, sobretot, per la necessitat imperiosa d'expressar-se plàsticament.

Pep Sau, un artista pluridisciplinari

JOAN SALA > TEXT

SALVADOR COMALAT > FOTOS

Fotografia d'una pintada infantil.
Exposició Dual (2002).

«El jardí del meu padrí».
Instal·lació a la Factoria de les Arts (1998).

Quan ens vam trucar per concretar l'entrevista li comentava que habitualment ens trobem als estudis dels artistes, ja que parlem i alhora fotografem l'obra que escollim per reproduir. Però en Pep no té estudi d'artista en el sentit habitual del terme. El seu espai de treball és ple de maquinària electrònica, tot i que al costat hi ha el que havia estat un laboratori fotogràfic, ara desaprofitat de la seva funció inicial, i curull dels llibres i revistes en què ha col·laborat. La seva bibliografia és extensa.

Ens posem davant dels ordinadors de darrera generació, i comença parlant-me del bon record que guarda dels seus primers anys viscuts en un barri obrer olotí, jugant amb els amics. Centrem la conversa en una ocasió en què va pintar, en una paret propera a casa seva, un grafisme, que visionem

> *La fotografia és el seu principal mitjà d'expressió*

en la pantalla i que surt reproduït en el present text. Al cap d'uns anys el va fotografiar, i va formar part de l'exposició «Dual», a la sala d'actes del Museu de la Garrotxa. «Dual» era una reflexió entorn de la realitat obrera i industrial olotina —o potser hauríem de dir-ne desindustrialització—, contraposada a la imatge estereotipada de la zona dels camps verds i dels cels lluminosos de les típiques postals idíl·liques garrotxi-

nes. La mostra consistia en un conjunt de fotografies d'espais industrials en desús i les restes d'una activitat fabril desapareguda, que transmetien una melancòlica sensació d'absurd. Entre aquestes imatges hi havia el dibuix infantil a què abans feia referència, de quan tenia nou o deu anys, fet en una paret d'uns garatges que donaven a l'hort de darrere de casa seva, i que ben segur que representa el seu primer grafisme de considerables dimensions.

La càmera fotogràfica ha estat el seu principal mitjà d'expressió, i ja des de les imatges més primerenques va escollir un llenguatge fotogràfic poc comú. Posa exemples de fotografies que ha guardat de temps reculats, en què les temàtiques escollides eren infreqüents, com és el cas de les de la mili, un malson per a molts, de la qual només guarda una sola fotografia, que és un morro d'un camió de l'exèrcit col·locat davant d'una paret.

Paraula. Planxa de ferro
lacada i retolada (2011).

Pep Sau és, abans que tot, un fotògraf inquiet, que des de l'any 1993 ha presentat treballs fotogràfics en exposicions col·lectives i individuals, però que també ha fet instal·lacions i altres intervencions visuals i plàstiques amb múltiples tècniques, característica habitual en les formes d'expressió de la contemporaneïtat. És per aquest motiu que se sent còmode amb la definició de creador pluridisciplinari, que ell mateix ens suggereix com a definició del seu treball. Les seves creacions, en el mitjà que sigui, sempre tenen una acurada resolució i presentació formal, pròxima al minimalisme però d'una gran complexitat, tant temàtica com conceptual. Allò essencial —diu— no rau en el mitjà emprat, ni en el procés —que serveix d'aprenentatge—, sinó en el resultat final.

Les seves instal·lacions a la *Factoria de les Arts* van ser un referent durant els anys en què es va celebrar aquesta

> Pep Sau és un fotògraf inquiet que també ha fet instal·lacions i altres intervencions visuals i plàstiques

moguda contemporània a Olot. No podem oblidar muntatges de la complexitat i meticulositat de «Clandestí», fet l'any 1997, instal·lat dins d'un pis deshabitat on els televisors i els llums estratègicament disposats creaven un ambient esfereïdor. Van seguir altres instal·lacions com «El jardí del padrí,

un bosc mort i cremat en una nau industrial buida d'una antiga indústria tèxtil, feta el 1998; «Conseqüència», amb uns llits immaculats situats en un entorn brut i ruïnós de la foneria Barberí, el 1999; «Maria», que cobria el pont de Colom, el 2000; «Vida», en què es projectaven les vivències d'un bar proper a l'aparador d'una botiga del barri, el 2001; «Erm», al claustre del Museu d'Història de Girona, també el 2001; «ContraAdicció», a l'Escola d'Art d'Olot, el 2002; «Dins-Dentro-Dedans», a Olot, Osca i Tournefeuille, el 2010. Els seus treballs evidencien que no cal viure en urbs cosmopolites per estar a l'avantguarda, tot i que cal reconèixer que la *Factoria de les Arts* va propiciar que artistes amb personalitat poguessin crear i mostrar el seu talent, que, com en aquest cas, s'han sabut forjar un nom en l'àmbit creatiu.

Comenta que també ha tingut la necessitat de crear amb les mans,

La fageda d'en Joan.
El darrer treball fotogràfic (2015).

de tocar l'obra, de palpar la matèria, lluny de les màquines fotogràfiques i de les pantalles dels ordinadors. Per fer-ho es va apuntar a uns monogràfics de ceràmica, on feia *rakú* amb una interpretació molt personal, com tot el que fa, ja que sovint arrencava la peça del tòrcul mentre girava i, per tant, quedava mig destruïda. Li encantava l'atzar, no controlar el procés de fabricació, desconèixer quin resultat s'aconseguiria tirant àcids a la ceràmica o submergint la peça roent dins l'aigua freda.

> *Els seus treballs tenen una acurada resolució i presentació formal d'una gran complexitat temàtica i conceptual*

Darrere de l'home educat i correcte que sempre resta en un segon pla, com si no volgués sortir a la fotografia, hi ha la rebel·lia d'un creador de gran força expressiva, amb la qual la seva obra parla per ell, i per això provoca i transmet sensacions en el seu treball. Pateix en totes les creacions pel seu grau de perfeccionisme. Té una sèrie en la qual el llenguatge agafa tot el protagonisme, en què una sola paraula és tractada com un objecte d'art, fusionada amb el suport, sovint de ferro, però també de fusta o de vidre. La simplicitat de la

Museu Soulage,
obra de RCR arquitectes (2014).

paraula i de la imatge, de la idea i de la bellesa, aconsegueix transmetre serenitat i plaer estètic a l'observador.

Ha deixat totes les feines que havia fet fins al 2007, i ara es dedica únicament als encàrrecs professionals que li fan interioristes i arquitectes, per als quals ha fet uns quants llibres, i també a treballs artístics més personals.

La seva preferència per les llums tènues, per les boires i les poètiques etèries li ha proporcionat un nom propi en el món de la fotografia artística. Li molesta la llum directa dels migdies i li en-

> *La seva preferència per les llums tènues, i les poètiques etèries li ha proporcionat un nom propi en el món de la fotografia artística*

canta la lluminositat del dia quan neix o quan s'acaba. Si plou, si fa mal temps, es crea un ambient que el motiva.

Viu intensament totes les obres que fa, vol tenir la mirada neta del nen que se sorprèn per les coses que veu, perquè tot és novetat, perquè ho vol descobrir tot. Ara ha acabat «La fageda d'en Joan», un muntatge d'una gran força expressiva del rastre que deixa el pas de l'ésser humà, i del qual reproduïm una primera imatge.

Joan Sala i Plana

Descriptors

Matthew Tree va néixer a Londres. Viu a Catalunya des de fa 31 anys. Del 1996 ençà, ha publicat onze llibres de ficció i no-ficció en català, i tres en anglès. Col·labora amb *El Punt Avui*, les revistes *Catalonia Today*, *Esguard* i *The Times Literary Supplement*. També té un programa en anglès a El Punt Avui TV: *Our Finest Hour*. La versió catalana de la seva última novel·la en anglès sortirà el mes de setembre, amb el títol *De fora vingueren*.

Casa

Havent viscut la primera meitat de la meua vida a Londres i bona part de la resta a Barcelona, el camp, per a mi, mai no havia estat sinó un lloc que es visitava molt però molt breument per respirar aire net durant unes quantes hores, per estirar-hi les cames (però no gaire) i per buscar-hi una fonda que servís productes locals que no es trobaven a Can Fanga, i afartar-se de vi tant com calgués abans d'agafar el tren cap a l'anonimat i la fresca reconfortants de la capital. Més de tres dies al camp, fos en un poble, fos en una vila, i ja sentia la necessitat psicològica de fugir-ne cames ajudeu-me.

Fa tres anys, però, vaig tornar a visitar Banyoles, un lloc que havia descobert —perquè d'un descobriment es tractava— per primer cop en fa setze. I tot d'una vaig tenir la sensació que havia de viure-hi el màxim de temps possible (tenint en compte que la companya i els nens treballaven/estudiaven a Barcelona) perquè a Banyoles m'hi sentia i encara em sento com a casa, per bé que la capital del Pla de l'Estany sigui fora de Barcelona. És més: cada cop que vinc a Banyoles, la pressió arterial se'm baixa a nivells perfectament acceptables; cada cop que travesso la plaça Major, un somriure que delata un sentiment el més semblant possible a la fe-

*Cada cop que vinc a Banyoles,
la pressió arterial se'm baixa
a nivells perfectament acceptables*

> **Il·lustracions: Bruna Valls** Bruna Valls (Palafrugell, 1989) és llicenciada en belles arts i postgrauada en il·lustració creativa. Ha il·lustrat projectes molt diversos entre els quals destaquen set llibres, articles de premsa, cartells i campanyes publicitàries. També ha participat en nombroses exposicions col·lectives, com l'«Hipermerc'art» (Barcelona), «September Song» i «Moments in Time» (Nova York). Enguany ha estat seleccionada per a l'Illustrator's Exhibition de la Bologna Children's Book Fair.

BRUNA VALLS

licitat que es pot tenir passada la cinquantena se'm manifesta a la cara; quan entro al carrer on visc tinc la sensació més que agradable que el carrer sencer és alhora meu i de tothom; i quan faig la volta a l'estany —amb la seva aigua que llueix i s'arriba i clapoteja calladament contra les seves vores poblades d'ocells

confiats i sotabosc cofoi— sé que estic trepitjant un paradís tan modest com real. Per què tot això només em passa a Banyoles? Pot ser que sigui perquè el seu nom complet és la ciutat de Banyoles?

MATTHEW TREE

I, cada cop que travesso la plaça Major, un somriure que delata un sentiment el més semblant possible a la felicitat se'm manifesta a la cara

taller de nous creadors

Marcel Bartumeus Bacardit (Barcelona, 1976), optmetrista i psicòleg, especialista en rehabilitació visual, ha estat guardonat en diferents certàmens literaris i ha publicat diverses obres conjuntament amb altres autors, com *Qui no emprèn el gat pentina*, (2008) i *Penetracions* (2012). L'any 2011 va publicar *Entre línies*, la seva primera i, fins al moment, única novel·la.

Tan a prop i tan lluny

Ens ho havia recomanat en Vicenç, un vell amic, però mai no hagués imaginat res de semblant. El seu relat definia amb exactitud la bellesa del paisatge, però ni de bon tros em va transmetre les sensacions viscudes en trepitjar aquell indret. Ens parlà del pas sinuós del riu entre murs de granit retallats al cel, del verd resplendent de la tardor d'aquells prats, de la frondositat humida d'un bosc espès... Però oblidà la falta d'alè, el bategar accelerat del cor i les emocions a flor de pell que vaig sentir en arribar-hi. Em va sobtar veure com les seves paraules quedaven tan a prop del que veia i alhora tan lluny del que sentia.

Aparcàrem al marge de la carretera, procurant deixar pas. Després d'agafar quatre coses —aigua, fruits secs, un llibre...— vam sortir del cotxe. Havíem trigat dues hores a arribar; dues llargues hores de viatge discutint de nens, per variar. Malgrat que no hi fossin —els havíem deixat amb els avis— sempre eren presents. I encara teníem tres dies per endavant... Pressentia que aquell pont se'm faria més llarg que les vacances d'estiu de la mainada.

No pensàvem caminar. Amb aquest panorama, només ens venia de gust jeure a terra, contemplar l'exuberància de la natura que ens envoltava i badar. Ràpidament la Marta es capbussà en la seva lectura, un recull de poemes d'una jove promesa de les lletres japoneses de qui mai no recordo el nom. Versos curts i punyents incomprensibles als meus ulls.

Jo, en canvi, només observava, captivat per aquelles muntanyes de cims inabastables que veia alçar-se davant meu. Tan sols m'havia d'aixecar i posar-me a caminar nord enllà si volia atansar-m'hi. Però el meu cap, esgotat, no volia sentir a parlar de passes curtes ni ritme compassat; i encara menys de paciència i perseverança en el trajecte. El meu cap s'havia lliurat, indefens a tots els pensaments que el colpien, vençut, als capricis de la raó.

I mentre m'escolava aigües avall del meu pensament, vaig topiar amb els núvols.

*I mentre m'escolava aigües avall
del meu pensament,
vaig topiar amb els núvols*

BRUNA VALLS

somriure. Però s'esvai inevitablement amb el primer cop d'aire fred, que em va deixar la pell de gallina i una profunda sensació de buidor.

I vaig veure les vaques pasturant a pocs metres d'on jèiem. I cotxes plens de jubilats que paraven per fer una foto i marxar. I famílies tornant d'excursió, i un gos bordant tothom qui passava. Tot l'espectacle de la gent d'aquell indret a tocar però alhora aliè, invisible i allunyat del meu estar.

I finalment, els meus ulls toparen amb la seva mà, que es recolzava tranquil·la al baix ventre, acaronent la filla que dins s'hi gestava. Vaig mirar-la a la cara, però seguia distreta entre versos de rima incoherent. Escassos centímetres ens separaven a tots tres: la Marta, la dona que ho havia estat tot per a mi i a qui ja no reconeixia en parlar; la Nora, que vindria aquell desembre per acabar de sacsejar-ho tot; i jo, que mirava l'una i l'altra com si es tractés de dues desconegudes.

A la selva, tot animal que en troba un altre fuig corrents o s'hi enfronta. És una qüestió de supervivència. Jo, en canvi, restava immòbil davant l'evidèn-

cia. Veia fondre's la meua vida com la neu en època de desglaç i era incapaç de moure un dit per evitar-ho. Vaig sospirar. Tenia els ulls humits de tristesa.

Era a punt d'esclatar a plorar com una criatura de bolquers quan la Marta, subtil però present, em prengué suaument la mà i la posà amb delicadesa sobre la seva panxa. La Nora no parava de moure's. Sort que et tinc a prop, em va dir mentre somreia. No vaig poder aguantar més i finalment vaig plorar a llàgrima viva. La Marta em mirava serena, conscient del que em passava, mentre jo plorava maleint les recomanacions d'en Vicenç, aquelles muntanyes immenses i els perfils dibuixats al cel que amb en Biel preteníem dotar de significat. Però sobretot plorava maleint-me a mi mateix per no saber córrer ni lluitar. Per quedar-me quiet percebent tan lluny allò que sempre he tingut tan a prop.

Afortunadament, com sempre, la Marta s'havia mogut i aquell gest, aquell agafar-me de la mà, em va empenyer cap al lloc d'on mai no hauria hagut de marxar.

MARCEL BARTUMEUS

Era a punt d'esclatar a plorar com una criatura de bolquers quan la Marta, subtil però present, em prengué suaument la mà

Un sonet inèdit del poeta que en va fer cinc mil

De tots els literats del noucentisme gironí, Josep Tharrats va ser, sens dubte, un dels més fecunds. I també, paradoxalment, un dels més desconeguts i oblidats. La seva gegantina producció poètica ha romàs majoritàriament inèdita. Les poques obres que va publicar van veure la llum en edició limitada a cura del propi autor.

Nascut a Girona el 1886 i mort a Barcelona el 1976, Josep Tharrats i Vilà s'ocupava professionalment d'una indústria familiar de mosaics, però es dedicà vocacionalment a la literatura i a la promoció de tota mena de manifestacions culturals en el cercle dels lletraferits gironins. Va ser fundador i director de dues ambiciosos però efímeres revistes: *Armonia* i *Cultura*. Va conrear incansablement el sonet com a emblema noucentista, fins a assolir la xifra de cinc mil: setanta mil versos (cinc vegades els de *La Divina Comèdia*); setanta mil frases perfectament mesurades i construïdes.

Amb un recull de tres sonets va guanyar, als 22 anys, la Flor Natural dels Jocs Florals de Girona. Aquell mateix any va publicar el primer llibre, *Orles*, i va començar a destacar en l'inquiet món cultural de la ciutat. Deu anys més tard va aparèixer *Les ofrenes espirituals*, gran llibre de sonets concebuts com a delicats treballs d'orfebreria, en un difícil i treballat equilibri entre l'emoció del fons i el rigor de la forma.

La memòria de Tharrats va ser mantinguda pel seu fill, el pintor Joan-Josep Tharrats, un dels fundadors de Dau al Set. Va explicar la seva biografia i la seva trajectòria en articles publicats durant cinc anys al *Diari de Girona*, va dedicar-li un capítol del llibre *Perfils i semblances*, va propiciar l'edició de diversos reculls poètics i va honorar-lo amb un número sencer

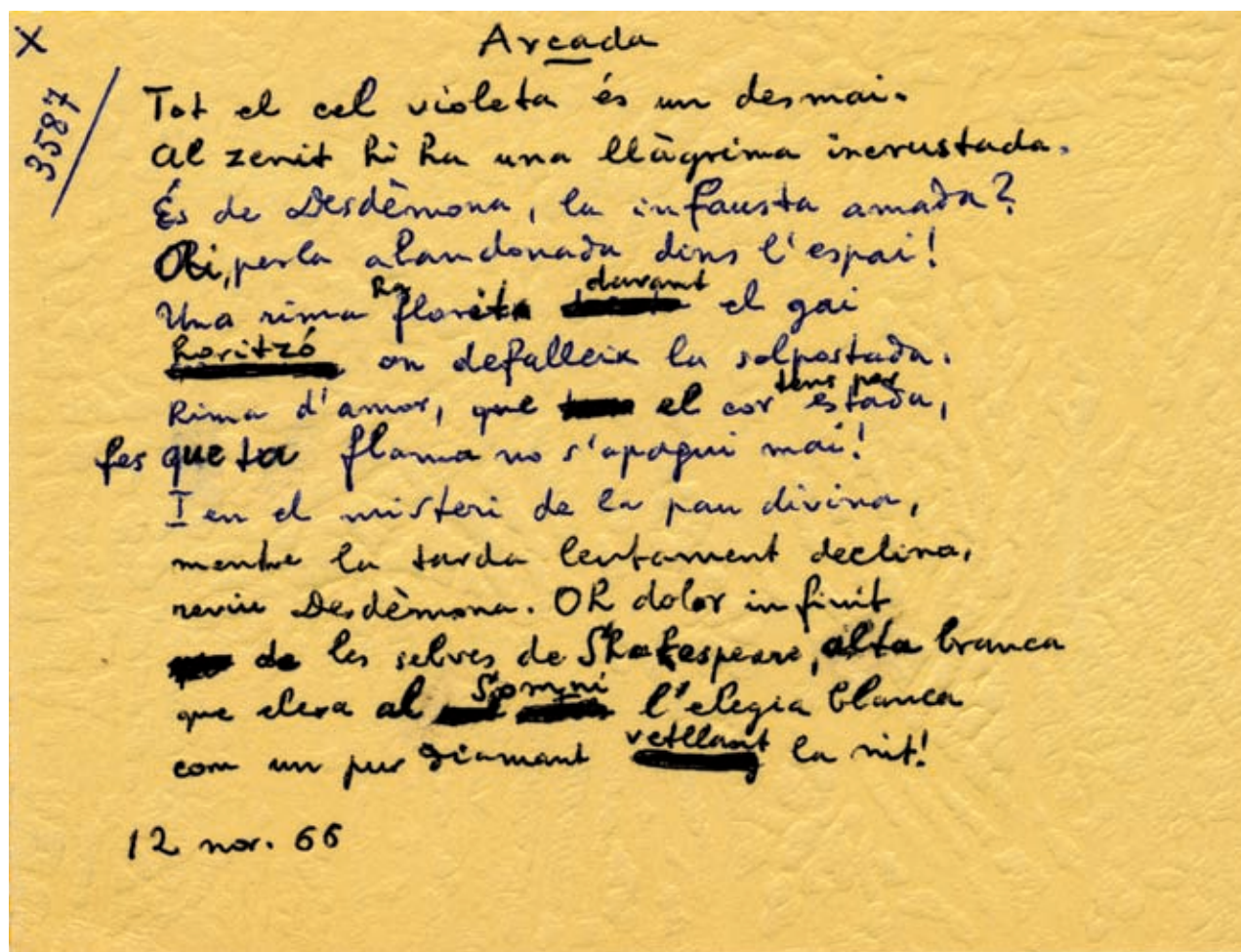

>> Josep Tharrats (1886-1976).
A la dreta, portada de la revista
Negre més groc, amb un bust de
Tharrats de l'escultor Carles Collet.

de l'elitista publicació *Negre més...*, i va enriquir cada un dels limitats exemplars d'aquella esplèndida revista amb la incorporació d'un sonet diferent de la producció paterna, original, manuscrit i autògraf, que convertia cada revista en un tresor exclusiu. Vaig tenir el privilegi de rebre un d'aquests exemplars, que porta incorporat l'esbós del sonet 3.584, datat el 12 de novembre de 1966, rigorosament inèdit fins avui: és el que apareix a la pàgina contigua.

El poema de Josep Tharrats que apareix en aquesta pàgina és **original, manuscrit i autògraf**, i rigorosament inèdit, datat el 12 de novembre de 1966

>> Original autògraf del sonet «Arcada».

«El millor sonetista»

«Josep Tharrats, dins el context gironí tan ric en creació literària i en activitats culturals, es convertí en el màxim sonetista. Només part de la guerra i la primera post-guerra, amb la repressió cultural franquista, li va reduir la marxa de publicacions i es va veure obligat fins i tot a publicar llibres clandestins de poesia amb dates falses.

Tinc la impressió que Tharrats trobava en el sonet una mena de tornaveu per vehicular-hi els seus sentiments, les seves sensacions, el seu pensament i, naturalment, les seves conviccions. Qualsevol pretext era bo per "construir" un sonet com a peça literària o gairebé com a objecte que calia afaïçonar i després cisellar. Gairebé sempre els feia decasíl·labs, però en té alguns de cinc i de set síl·labs.

Alguns sonets de Tharrats són una mena d'himne a la vida i a l'entusiasme, sota l'emparedat tranquil·la de la religiositat. Però els homes i el paisatge, la ciutat i les emocions li fornien igualment elements d'inspiració: la nuditat del bosc, l'alba, la saba adormida, l'etern recomençar de la primavera, la tarda daurada, l'estelada, el dolmen, el mar, la tramuntana, l'aranya, el paó reial o la peònia són matèria viva dels seus sonets. També la pintura i la música li ofereixen argument per a la poesia. En tot era un artesà inspirat i joïós».

ALBERT MANENT

Pròleg al llibre de Josep Tharrats
Fondre l'ànima al paisatge. Barcelona, 1993.

>> Sant Esteve de Caulès.

Dossier

Indrets medievals oblidats

Til Stegman,
l'alemany més catalanòfil

Eduardo Masferrer,
pare de la fotografia filipina

Editor: Diputació de Girona | Fundada el 1856 | Segona Època

REVISTA DE
GIRONA

NÚMERO ACTUAL

NÚMEROS ANTERIORS

HEMEROTECA

NORMES DE REDACCIÓ

PUNTS DE VENDA

Crèdits Contacte

Camins de l'aire

El dossier d'aquest número, titulat «Camins de l'aire» i coordinat per David Garcia Algilaga, ressegueix la història dels primers vols a les comarques gironines i traça una panoràmica dels diferents artefactes que, des de les altures, ofereixen una panoràmica completament diferent a la que s'obté a ras de terra. Al número 245 de la Revista, Josep Pujol parlava d'un tema força relacionat amb el contingut del dossier: els 40 anys de la inauguració de l'aeroport de Vilobí d'Onyar. I deia: «Al cap dels anys hi hem anat fent les paus, amb aquest quist que va néixer al pla de les Bòries i va esclafar dotze cases de pagès, tres rajolereries, un prat amb joncs i maduixes silvestres i un enorme bosc de roures, alzines i pins amb els seus bolets corresponents». El dossier també es pot complementar amb l'article que Jordi Pujiula va escriure al 237 sobre el camp d'aviació de Martís –«Tingué prou activitat a les acaballes de la guerra civil, i després d'un parèntesi a la postguerra tornà a funcionar entre 1944 i 1961 com a aeròdrom militar»– i amb el que Josep Clara va dedicar al 188 a l'aeròdrom de Celrà.

Pel que fa al reportatge sobre la variant de Sant Daniel, és una bona oportunitat per recordar el que escrivia Miquel Macias al 212 sobre la variant de Castellfolit de la Roca: «Els factors ambientals i ecològics no determinen ni influeixen de manera significativa en l'elecció del nou traçat d'una obra viària. És obvi que a Castellfolit hi havia altres opcions de traçat amb molt menys impacte ecològic que el finalment executat».

Així mateix, l'article en què Montse Gispert-Saüch aprofundeix en la figura de Joan-Josep Tharrats, fundador de Dau al Set, es pot relacionar amb el que Víctor Gay va publicar al 212, on afirmava: «Un seguit d'incomprensions, silencis i manca de sintonia han allunyat, tal volta definitivament, la creació de Tharrats de la ciutat que el va veure néixer».

Finalment, el text de Dani Vivern sobre el poblat ibèric de Sant Julià de Ramis pot complementar-se amb el que Francesc Burjachs va escriure al 106 sobre el poblat ibèric de la Palomera, a la Garrotxa.